

**CONSTITUTIONAL PRINCIPLES GOVERNING THE INSTITUTIONAL RELATIONSHIP BETWEEN THE STATE AND CHURCHES AND OTHER RELIGIOUS ORGANIZATIONS
– AN ASSURANCE OF RELIGIOUS SAFETY IN POLAND**

**KONSTITUCYJNE ZASADY INSTYTUCJONALNYCH RELACJI
PAŃSTWO – KOŚCIÓŁ I INNE ZWIĄZKI WYZNANIOWE WYRAZEM
GWARANCJI BEZPIECZEŃSTWA RELIGIJNEGO W POLSCE**

dr Robert Dębiński

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej

im. Alcide De Gasperi w Józefowie

porucznik.debinski@simplusnet.pl

ABSTRACT

In modern constitutions, there is a provision regarding the principles governing the relationship between the state and the Church. These are basic principles, or rules, which define a certain model that is realized in the entire legal system. The model that was written into the Constitution of the Republic of Poland, adopted on 2 April 1997, constitutes a capstone of changes to the legal system that occurred during the period of 1989-1997. Moreover, it has ensured the religious safety of the democratic state that Poland had become after 1989.

Art. 25 contains the principles governing the institutional relationship between the State and the churches and other religious organizations. The provision ensures religious safety in the functioning of churches and other religious organizations in Poland.

Art. 53 of the Constitution, found in Chapter II: “The Freedoms, Rights and Obligations of Persons and Citizens”, ensured the religious safety in terms of the right to freedom of conscience and religion that every person is entitled to.

The principles established in Art. 25 and 53 of the Constitution of the Republic of Poland protect the two dimensions of freedom: the freedom of conscience and religion. The freedom of religion protected at the institu-

tional level, i.e. it defines the rules governing the relationship between the State and churches and other religious organizations. Moreover, the right to the freedom of conscience and religion protected at the individual level. Those who belong to churches and religious organizations are, at the same time, the citizens of the Polish state. Therefore, they need the state to ensure that they can safely practice their religion. The assurance of religious safety at the individual level constitutes the basis for religious safety at the institutional level, since both these categories are interconnected.

We współczesnych konstytucjach pojawia się zapis dotyczący zasad relacji między państwem a Kościołem. Są to zasady podstawowe, określające pewien model realizowany w całym systemie prawa. Model, jaki został wpisany do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej 2 kwietnia 1997 roku, stanowi uwieńczenie przemian ustrojowych dokonanych w latach 1989 -1997. Ponadto jest on wyrazem gwarancji bezpieczeństwa religijnego państwa demokratycznego, jakim stała się Polska po 1989 roku.

Do art. 25. Konstytucji wpisane zostały zasady instytucjonalnych relacji między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Zapis ten stanowi przejaw zagwarantowania bezpieczeństwa religijnego w funkcjonowaniu Kościołów i innych związków wyznaniowych na terenie Polski.

Do art. 53. Konstytucji, zamieszczonego w rozdziale II zatytułowanym – „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, wpisane zaś zostały gwarancje bezpieczeństwa religijnego dotyczące prawa do wolności sumienia i religii przysługujące każdemu człowiekowi.

Zasady zamieszczone w art. 25. i 53. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowią przejaw ochrony dwóch wymiarów wolności sumienia i religii. Ochrony wolności religii w wymiarze instytucjonalnym, czyli określają zasady relacji między państwem, a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Ponadto ochrony prawa do wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym. Osoby należące do Kościołów i związków wyznaniowych są zarazem obywatelami państwa polskiego. Potrzebują zatem gwarancji bezpieczeństwa w wyznawaniu swojej religii ze strony państwa. Gwarancje bezpieczeństwa religijnego w wymiarze indywidualnym stanowią podstawę bezpieczeństwa religijnego w wymiarze instytucjonalnym, ponieważ obie te kategorie są ze sobą powiązane (Sitek, 2012).

KEYWORDS:

constitution, right to freedom of conscience and religion, equality, neutrality, independence

konstytucja, prawo do wolności sumienia i religii, równouprawnienie, bezstronność, niezależność

WPROWADZENIE

Dla każdego człowieka bezpieczeństwo stanowi najwyższą wartość. Zapewnia ono stabilność, trwanie, rozwój i szczęście. Jednak nie jest czymś trwałym, danym człowiekowi raz na zawsze. Bezpieczeństwo wymaga ogromnego wysiłku państw, sojuszy i organizacji międzynarodowych w celu budowania trwałego pokoju wobec zagrożeń trzeciego tysiąclecia (Pokruszyński, 2012, s.7, por. Breński, 2011).

Osoba, którą można określić jako „religijna”, oczekuje od państwa gwarancji swobodnego wyznawania swojej religii lub przekonań. Obowiązkiem państwa jest stworzenie takich instrumentów prawnych, aby każdy człowiek miał poczucie bezpieczeństwa, także bezpieczeństwa religijnego.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku zawiera zasady instytucjonalnych relacji państwo – Kościół i inne związki wyznaniowe, które są wyrazem gwarancji bezpieczeństwa religijnego w Polsce. W art. 25. stanowi:

„1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione.

2. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym.

3. Stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego.

4. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim określa umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy.

5. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi Kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami” (Konstytucja, 1997).

Zatem do art. 25. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zostały wpisane następujące zasady:

- równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych;
- bezstronności władz państwowych w sprawach przekonani religijnych, światopoglądowych i filozoficznych;
- autonomii i niezależności oraz współdziałania między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi;
- określające formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi.

ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

„Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione” (art. 25. ust. 1. Konstytucji). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej posługuje się w art. 25. dwoma terminami: *Kościół* i *związek wyznaniowy*. Kościoły znajdują swoje miejsce wśród związków wyznaniowych. Termin *Kościół* stosowany jest zazwyczaj przez te związki wyznaniowe, które opierają się na doktrynie chrześcijańskiej. Jednak zdarzają się wyjątki. Występują grupy religijne posiadające w nazwie słowo *Kościół*, ale w swojej działalności nie odwołują się do tradycji chrześcijańskiej, np. Polski Kościół Słowiański, Rodzimy Kościół Polski (Mezglewski, Misztal, Stanisław, 2008, s. 4). Wyróżnienie Kościołów spośród innych związków wyznaniowych nie wywołuje żadnych konsekwencji prawnych, ponieważ brak jest w prawie polskim unormowań, które byłyby przewidziane w stosunku do innych związków wyznaniowych. W obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej znajduje się zapis dotyczący konkretnie Kościoła katolickiego. Jednak nie jest to forma uprzywilejowania tego Kościoła, a jedynie wskazuje na wyjątkową pozycję Stolicy Apostolskiej na gruncie prawa międzynarodowego. W prawie polskim pod pojęciem *związku wyznaniowego* należy rozumieć wspólnotę religijną zakładaną w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej, posiadającą własny ustrój, doktrynę i obrzędy kultowe (art. 2. n. 1, Ustawa, 1989).

Równouprawnienie oznacza, że żaden z Kościołów lub związków wyznaniowych nie może uzyskać w Polsce pozycji prawnie uprzywilejowanej, zaś prawa i obowiązki jednego z nich mogą dotyczyć każdego z pozostałych. Zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznani-

wych stanowi podstawowy element demokratycznego państwa świeckiego. Proklamacja tej zasady ma uzasadnienie w potrzebie poszanowania pluralizmu wyznaniowego i światopoglądowego współczesnego społeczeństwa oraz równości wszystkich ludzi z racji przysługującej przyrodzonej godności człowieka (Preambuła Konstytucji). Także równości wszystkich wobec prawa, niezależnie od przynależności i poglądów politycznych, społecznych, gospodarczych, czy religijnych.

„1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny” (art. 32., Konstytucja).

Wyeksponowanie zasady równouprawnienia w katalogu naczelnych zasad prawa wyznaniowego jest klarownym wyrazem odrzucenia modelu państwa wyznaniowego. Nie ma w Konstytucji z 1997 roku formuły głoszącej, że „Kościół katolicki posiada pierwsze miejsce wśród równouprawnionych wyznań”. Takie sformułowanie występowało w Konstytucji Marcowej z 1921 roku, a której interpretatorzy przypisywali uznanie charakteru wyznaniowego państwa (Krukowski i Warchałowski, 2000, s. 59). Zagadnienie państwa wyznaniowego zostanie poruszone w dalszej części opracowania.

Równouprawnienie Kościołów i innych związków wyznaniowych może być pojmowane w aspekcie pozytywnym i negatywnym. W aspekcie pozytywnym oznacza, że wszystkie Kościoły i inne związki wyznaniowe mają być traktowane przez prawo identycznie. W aspekcie negatywnym oznacza zakaz uznania uprzywilejowanej pozycji jednego z nich, co mogłoby spowodować dyskryminację innych związków wyznaniowych. Państwo nie może przyznawać specjalnych uprawnień jednemu spośród wielu związków wyznaniowych tam, gdzie wszystkie posiadają takie same atrybuty. Natomiast odmiennie należy je traktować tam, gdzie jeden z nich ma taki atrybut, którego inne nie mają. Wpisanie do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych w sposób generalny wyklucza możliwość powstania państwa wyznaniowego, które jednemu ze związków wyznaniowych prowadzących działalność na terytorium Polski przyznałoby status Kościoła oficjalnego (Krukowski, 2000, s. 279).

Nie jest sprzeczne z zasadą równouprawnienia Kościołów i innych

związków wyznaniowych różnicowanie formy regulacji ich sytuacji prawnej ze względu na to, że tylko Kościół katolicki reprezentowany przez Stolicę Apostolską posiada podmiotowość publicznoprawną w stosunkach międzynarodowych. Tym samym posiada on zdolność do zawarcia umowy międzynarodowej. Wszystkie inne Kościoły i inne związki wyznaniowe takiej możliwości nie posiadają. Zawarcie konkordatu nie narusza zasady równouprawnienia, ale stwarza dla państwa demokratycznego zobowiązanie rozszerzenia gwarancji, jakie zostały wpisane do tego dokumentu także na inne Kościoły i związki wyznaniowe, oczywiście z uwzględnieniem różnicowania ich atrybutów. Przykładem jest wprowadzenie na mocy konkordatu wyznaniowej formy małżeństwa cywilnego (Krukowski i Warchałowski, 2000, s. 60).

Zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych wpisana do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jest wyrazem gwarancji bezpieczeństwa religijnego w Polsce. Stanowi zarazem zobowiązanie zapewnienia każdemu człowiekowi tego bezpieczeństwa przez państwo demokratyczne.

ZASADA BEZSTRONNOŚCI WŁADZ PAŃSTWOWYCH W SPRAWACH PRZEKONAŃ RELIGIJNYCH, ŚWIATOPOGŁADOWYCH I FILOZOFICZNYCH

„Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym” (art. 25. ust. 2., Konstytucja).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej określa postawę władz publicznych wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zobowiązując je do zachowania bezstronności. Takiej formuły nie było dotąd we wcześniejszych konstytucjach państwa polskiego, jak też w konstytucjach innych państw (Krukowski, 2000, s. 280). Formuła ta została przyjęta w drodze kompromisu między zwolennikami i przeciwnikami generalnej zasady głoszącej neutralność światopoglądową państwa. Jednak w sensie dosłownym bezstronność jest synonimem neutralności. Zasada bezstronności w istocie rzeczy dotyczy stosunku państwa i prawa stanowiącego do podstawowych wartości etycznych w społeczeństwie pluralistycznym.

Określenie „władze publiczne” odnosi się zarówno do wykonywania

władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Obejmuje organy administracji rządowej, jak i samorządowej. Bezstronność zaś oznacza postawę zobiektywizowaną, wolną od uprzedzeń, zakładającą jednakowe odniesienie do wszystkich przekonań, szanujących wartości stojące u podstaw polskiego systemu prawnego. Wiąże się z zakazem promowania jednego tylko przekonania lub określonego ich zespołu. Nie pozwala na składanie oficjalnych deklaracji o prawdziwości jakichś przekonań (Mezglewski i in. 2008, s. 73).

Zapis dokonany w art. 25. ust. 2. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej nakazuje władzom publicznym powstrzymywanie się od uczestniczenia we wszelkich sporach natury religijnej, światopoglądowej czy filozoficznej oraz od zajmowania w nich jakichś stanowisk. Ponadto władze publiczne nie mogą narzucać obywatelom przekonań we wspomnianych sprawach. Muszą być bezstronne, raczej należałoby powiedzieć neutralne w dyskusjach czy sporach tej natury. Jednak ich obowiązkiem jest stanie na straży, aby nikt nie był dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym z powodu wyznawanej religii, głoszonych poglądów lub z jakiegokolwiek innej przyczyny” (art. 32. ust. 2., Konstytucja).

Zachowanie bezstronności w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, nie stanowi wymogu wyrzeczenia się lub ukrycia swoich przekonań. Osoby pełniące funkcje w organach władzy państwowej czy samorządowej tak jak każdy człowiek mają prawo do posiadania przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. Żadne stanowisko ani żadna funkcja pełniona w państwie nie może stanowić dla nikogo ograniczenia w jego podstawowych prawach osobistych. Osoby pełniące funkcje publiczne posiadają pełne prawo do uczestniczenia w życiu religijnym. W myśl konstytucyjnej gwarancji:

„1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.

2. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują” (art. 53., Konstytucja).

Osoba pełniąca funkcje w organach władzy publicznej, podejmując

określone decyzje ustawodawcze, administracyjne, orzecznicze czy innego rodzaju, powinna kierować się obowiązującym prawem, względem na dobro wspólne i interes publiczny, a nie przekonaniem religijnymi, światopoglądowymi i filozoficznymi swoimi, jak i przełożonych. Wypowiadając się w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, w swoich wystąpieniach publicznych osoby pełniące funkcje urzędowe powinny unikać propagowania jakichkolwiek przekonań tego typu (Winczorek, 2008, s. 67).

Do obowiązków władz publicznych należy zapewnienie każdemu człowiekowi warunków swobodnego wyrażania w życiu publicznym jego przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. Warto wspomnieć o tzw. „prawie do milczenia”. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 53. ust. 7. stanowi: „Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania”. Organy władzy publicznej nie mogą żądać od kogokolwiek składania oświadczeń o wyznawanych poglądach. Nie mogą domagać się deklaracji, czy dana osoba jest wierząca i jaką wyznaje religię, czy też niewierząca. Prawem tym objęte są również osoby pełniące funkcje w organach władzy publicznej. „Prawo do milczenia” nie oznacza obowiązku milczenia. Dana osoba może, jeśli ma taką intencję, ujawnić swoje przekonania religijne, światopoglądowe i filozoficzne przed kimkolwiek, także przed organami władzy publicznej. Wynika to z prawa każdego człowieka do wolności sumienia i religii gwarantowanego Konstytucją (art. 53. ust. 1-2, Konstytucja).

Zawarta w art. 25. ust. 2. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasada bezstronności władz państwowych wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych zapewnia prawo do ich uzewnętrzniania w życiu publicznym. Oznacza to, że:

- organy władzy państwowej nie ingerują w teologiczną treść doktryny związków wyznaniowych;
- związki wyznaniowe i ich wierni posiadają jednakowe prawa do aktywnego uczestniczenia w życiu publicznym, a w szczególności instytucje kościelne mogą partycypować w wykonywaniu funkcji użyteczności publicznej (Krukowski, 2000, s. 283).

ZASADA AUTONOMII I NIEZALEŻNOŚCI ORAZ WSPÓŁDZIAŁANIA MIĘDZY PAŃSTWEM A KOŚCIOŁAMI I INNYMI ZWIĄZKAMI WYZNANIOWYMI

„Stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego” (art. 25. ust. 3., Konstytucja).

Zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi wpisana do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej została zaczerpnięta z Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II: „Wspólnota polityczna i Kościół są w swoich dziedzinach od siebie niezależne i autonomiczne. Obydwe jednak wspólnoty, choć z różnego tytułu, służą powołaniu jednostkowemu i społecznemu tych samych ludzi (nr 76, *Gaudium*).

Zaprezentowana wyżej formuła konstytucyjna posiada charakter generalny, tzn. określa stosunek państwa do wszystkich Kościołów i innych związków wyznaniowych. Zawiera dwie zasady relacji instytucjonalnych:

- zasadę poszanowania autonomii i niezależności;
- zasadę współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego.

W celu zrozumienia powyższych zasad należy dokonać charakterystyki terminów: autonomia, niezależność, współdziałanie.

Autonomia – prawo do samodzielnego rozstrzygnięcia spraw wewnętrznych danej zbiorowości, dotyczące narodu, miasta, instytucji itp.; samostanowienie (Szymczak, 1978, s. 101).

Niezależność – rzeczownik od niezależny - niepodporządkowany komuś, czemuś, rozporządzający sobą, samodzielny, niezawisły, niepodległy, wolny (Szymczak, 1979, s. 373).

Współdziałanie - rzeczownik od współdziałać – działać, pracować wspólnie z kimś, pomagać komuś w jakiejś działalności; wywierać wpływ na coś, przyczyniać się do czegoś razem z innymi czynnikami (Szymczak, 1981, s. 768).

Przepis zawarty w art. 25 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wyraża zasadę odrębności dwóch instytucji życia publicznego: państwa oraz Kościoła czy innego związku wyznaniowego. Każda z nich realizuje własne cele i kieruje się własnymi założeniami, na co wskazuje wyra-

żenie „każdego w swoim zakresie”. Jeśli uwzględni się dodatkowo zasadę bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych oraz zapewnioną każdemu człowiekowi wolność sumienia i religii (art. 53. ust. 1., Konstytucja), to skłania do takiego zorganizowania stosunków między instytucją państwa a instytucją wyznaniową, aby zapewniona w nich była wzajemna niezależność (Winczorek, 2008, s. 67). Państwo nie może ingerować w sprawy doktryny religijnej, kultu, obsady stanowisk duchownych w strukturach danego związku wyznaniowego. Kościół czy inny związek wyznaniowy nie może zaś ingerować w sprawy związane ze sprawowaniem władzy publicznej w państwie. Jedyna dostępna forma takiej ingerencji to kształtowanie poglądów etycznych, postaw i charakterów wyznawców danej religii, co pośrednio może wpłynąć na bieg spraw w państwie.

Konstytucja mówi o poszanowaniu autonomii i wzajemnej niezależności obu społeczności, ale „każdego w swoim zakresie”. Oznacza to, że państwo jest absolutnie kompetentne w zakresie porządku doczesnego, zaś Kościoły i inne związki wyznaniowe w zakresie porządku religijno-moralnego. Na płaszczyźnie prawa można mówić o autonomii i niezależności obu systemów: świeckiego, czyli państwowego i kościelnego w wymiarach wewnętrznych. Jednak obywatele tego samego państwa są jednocześnie wiernymi określonego wyznania. Z tego powodu niezależność obu społeczności nie może mieć charakteru absolutnego. Kościoły i inne związki wyznaniowe nie mogą być obojętne w stosunku do działalności państwa, gdy chodzi o sprawy z zakresu wiary i moralności. Również państwo nie może być zupełnie bezstronne w sprawach zasad moralnych (Prawo, 2000, s. 220).

Autonomia pozostaje w pewnym związku z niezależnością. Oznacza powszechnie pewną samorządność, zdolność do stanowienia dla siebie prawa i posługiwania się nim. Niezależność jest najwyższym stopniem autonomii. Różnica pomiędzy jednym a drugim pojęciem polega na tym, że autonomia każdej społeczności pojmowana jest w relacjach *ad intra* – w stosunkach pomiędzy władzą centralną a terenową. Niezależność zaś pojmowana jest w relacjach *ad extra* – w stosunkach pomiędzy władzami odrębnych społeczności (Krukowski, 2000, s. 285). Uznanie przez państwo autonomii i niezależności oznacza, że Kościołowi w pewnych sprawach należy się niezależność, w innych zaś autonomia. Poszanowanie tych zasad należy się Kościołowi nie z woli państwa, ale ze względu na ludzi jako wyraz realizacji prawa do wolności sumienia i religii oraz jako wyraz gwarancji bezpieczeństwa religijnego w Polsce.

Współcześnie niekiedy pojawia się zarzut, że Polska jest państwem wyznaniowym. Wskazuje się przy tym jako uprzywilejowany Kościół katolicki. Stwierdzenie takie wynika z niezrozumienia pojęcia lub ze zwyczajnej złośliwości. Państwo, aby zostało uznane za wyznaniowe, musi spełniać określone warunki:

1. państwo uznaje jedną religię lub wyznanie za religię państwową;
2. chroni je w sposób szczególny poprzez subsydiowanie;
3. stawia w pozycji uprzywilejowanej w stosunku do innych religii i wyznań;
4. państwo uznaje ją za oficjalną;
5. traktuje jako własną ideologię głoszoną przez daną religię;
6. wszystkie inne religie i wyznania są tylko w mniejszym lub większym zakresie tolerowane (Prawo, 2000, s. 56).

Państwo wyznaniowe dąży do ograniczenia lub wyłączenia wpływu innych religii i wyznań poza religią państwową. Interesy innych religii i wyznań są w państwie wyznaniowym traktowane jako sprzeczne z interesami narodowymi, np. w muzułmańskich państwach arabskich takich jak: Arabia Saudyjska, Irak, Iran, Sudan za przejście z islamu na chrześcijaństwo wymierzana jest kara śmierci (Krukowski i Warchałowski, 2000, s. 27).

Zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi wpisana do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje odrzucenie koncepcji państwa wyznaniowego, które byłoby powiązane z określonym Kościołem lub związkiem wyznaniowym, zaś wyznawana religia byłaby religią państwową. Zapis zamieszczony w ustawie zasadniczej wyklucza również koncepcję zwierzchnictwa państwa nad Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi.

„Stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach (...) współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego” (art. 25. ust. 3., Konstytucja).

Zasada poszanowania autonomii i niezależności Kościołów, innych związków wyznaniowych i państwa związana jest również z zasadą współdziałania między nimi. Jednak celem nadrzędnym współdziałania wskazanych podmiotów jest dobro człowieka i dobro wspólne. Realizacja tej zasady jest konieczna ze względu na to, że członkami Kościołów i innych

związków wyznaniowych są ci sami ludzie, co państwa. Z tą różnicą, że w przypadku państwa będą określani jako obywatele, zaś w przypadku społeczności religijnej jako wierni. Ponadto każdy z wymienionych podmiotów pomimo swojej odmienności jest zobowiązany do niesienia ludziom pomocy w celu osiągnięcia dobra wspólnego.

Z tego wynika, że całkowite oddzielenie państwa od Kościoła jest raczej niemożliwe, a na pewno niewskazane. Te dwa podmioty skazane są na współdziałanie, ponieważ przyświeca im wspólny cel - dobro człowieka i dobro wspólne. Akcent położony na współdziałanie, a nie na oddzielenie państwa od Kościoła jest wyrazem bezpieczeństwa religijnego. Jakikolwiek niepokój wprowadzany we wspólne funkcjonowanie wskazanych podmiotów stanowić będzie zagrożenie dla tego rodzaju bezpieczeństwa w Polsce. Każdy człowiek przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej powinien mieć zagwarantowane bezpieczeństwo w każdym wymiarze. Działanie osób czy instytucji zabiegających o całkowite oddzielenie państwa od Kościoła na pewno nie będzie wzmocnieniem gwarancji bezpieczeństwa religijnego, a jedynie próbą jego osłabienia.

ZASADY OKREŚLAJĄCE FORMY REGULACJI STOSUNKÓW MIĘDZY PAŃSTWEM A KOŚCIOŁEM KATOLICKIM

„Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy” (art. 25. ust. 4., Konstytucja).

W kulturze europejskiej wytworzyły się trzy formy regulujące stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi:

1. dwustronne (bilateralne) umowy międzynarodowe;
2. formy ustawowe;
3. formy mieszane.

W świetle artykułu 25. ust. 4. Konstytucji, sytuację prawną Kościoła katolickiego w Polsce określa konkordat ze Stolicą Apostolską oraz ustawy. Z tego wynika, że w Polsce przyjęto mieszaną formę regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim. Konkordat i ustawy z natury swej nie wykluczają się, lecz uzupełniają.

Posiadanie przez Stolicę Apostolską podmiotowości publicznego prawa międzynarodowego uzasadnia szczególnie tryb regulacji sytuacji praw-

nej Kościoła katolickiego. Tego typu sytuacja nie występuje w Kościołach niekatolickich i innych związkach wyznaniowych. Konkordat jako umowa międzynarodowa jest źródłem prawa powszechnie obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 87. ust. 1., Konstytucja). Zgodnie z polską tradycją ustrojową i przyjętymi we współczesnym świecie standardami, Konstytucja jest najwyższym obowiązującym aktem prawodawczym. „Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 8. ust. 1., Konstytucja). Oznacza to, że żaden inny akt nie może być sprzeczny z Ustawą Zasadniczą. Zasada ta dotyczy również konkordatu.

Jednak pojawia się pewien dylemat w przypadku zestawienia konkordatu z ustawami. Artykuł 91. ust. 2. Konstytucji stanowi: „Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową”. Zapis ten przesądza o zwierzchności umów międzynarodowych ratyfikowanych za zgodą wyrażoną w ustawie nad ustawami. Należy unikać uchwalania ustaw sprzecznych z umowami międzynarodowymi wiążącymi Polskę. Jeśli pojawiłaby się sprzeczność między wspomnianą umową a ustawą, wówczas pierwszeństwo posiadają postanowienia umowy międzynarodowej, której przykładem jest konkordat. Jednak zanim doszłoby do zastosowania postanowień umowy, należałoby dokonać pogodzenia zapisów ustawy z umową międzynarodową (Winczorek, 2008, s. 212). Pogodzenie to mogłoby polegać na zastosowaniu nowelizacji ustawy, na dostosowaniu prawa wewnętrznego państwa do norm zawartych w umowie międzynarodowej. Przykładem jest wejście w życie konkordatu w Polsce w 1998 r. W celu dostosowania prawa krajowego do norm zawartych w konkordacie, została uchwalona ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw: Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 1998, nr 117, poz. 757).

ZASADY OKREŚLAJĄCE FORMY REGULACJI STOSUNKÓW MIĘDZY PAŃSTWEM A INNYMI KOŚCIOŁAMI ORAZ ZWIĄZKAMI WYZNANIOWYMI

„Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi Kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawiciela-

mi” (art. 25. ust. 5., Konstytucja).

Gwarancje wpisane do konkordatu w odniesieniu do Kościoła katolickiego są zgodne z zasadą równouprawnienia. Zostają one także rozszerzone na inne Kościoły i związki wyznaniowe. Dokonuje się to przy pomocy instrumentu prawnego, jakim są ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami. Stosunek państwa do Kościołów i związków wyznaniowych mogą regulować:

1. ustawy indywidualne określające sytuację prawną poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych;
2. ustawy ogólne określające sytuację prawną pozostałych Kościołów i związków wyznaniowych.

Zasady określające sposób legalizacji statusu prawnego Kościołów i związków wyznaniowych innych niż Kościół katolicki generalnie określone zostały w Ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r. wraz z nowelizacjami. Ustawa ta przewiduje dwa sposoby legalizacji, a mianowicie w formie indywidualnej ustawy lub w drodze rejestracji w trybie administracyjnym.

Kościoły i związki wyznaniowe mające status uregulowany na drodze ustawowej przed wejściem w życie Konstytucji z 1993 r. nie utraciły go, ponieważ prawo nie działa wstecz. Jednak w przypadku wprowadzenia zmian do obowiązujących dotychczas regulacji ustawowych powinny podjąć postępowanie w celu zawarcia umowy z rządem na zasadach określonych w nowej Konstytucji (Krukowski, 2000, s. 290).

Oprócz Kościołów i związków wyznaniowych posiadających status uregulowany w formie odrębnych ustaw istnieją w Polsce Kościoły i związki wyznaniowe mające status uregulowany w trybie rejestracji administracyjnej na zasadach określonych w Ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r. Ustawa ta przewiduje indywidualne prawo obywatelskie do tworzenia nowych związków wyznaniowych (Krukowski, 2000, s. 290).

PODSUMOWANIE

Zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi wpisana do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje odrzucenie koncepcji państwa

wyznaniowego, które byłoby powiązane z określonym Kościołem lub związkiem wyznaniowym, zaś wyznawana religia byłaby religią państwową. Zapis zamieszczony w ustawie zasadniczej wyklucza również koncepcję zwierzchnictwa państwa nad Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi oraz Kościołów i innych związków wyznaniowych nad państwem.

Innym problemem, na który należy zwrócić uwagę, jest wyrok, jaki zapadł przed Naczelnym Sądem Administracyjnym w październiku 2013 roku. Jego konsekwencją są decyzje Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych nakazujące naniesienie w księdze chrztów adnotacji o treści zgodnej z żądaniem skarżących, to znaczy osób, które twierdziły, że złożyły oświadczenie woli o wystąpieniu z Kościoła katolickiego, a adnotacja o tym fakcie nie została zamieszczona w księdze chrztów. Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych, do tej pory uznając, że nie jest kompetentny do wydawania decyzji w takiej sprawie (co jest zgodne z prawdą), postępowania umarzał.

Oczywiście należy uszanować prawo do wolności myśli, sumienia i religii, poglądów oraz wypowiedzi przysługujące każdemu człowiekowi. Jednak instytucje państwowe nie mogą ingerować w porządek prawny Kościołów oraz innych związków wyznaniowych i łamać ustalonych pomiędzy nimi zasad relacji instytucjonalnych. Jest to działanie uderzające w gwarancje zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, szczególnie w zasadę poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Pośrednio zaś jest to występowanie przeciwko bezpieczeństwu religijnemu w Polsce.

REFERENCES:

- Breński, W. (2011) Analiza zmian i różnicowań społeczno-gospodarczych w regionach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej [w:] A. Organiściak-Krzykowska, B. Balcerzak-Paradowska [red.] *Społeczno-Ekonomiczne Problemy Regionów*, Warszawa-Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Krukowski, J. (2000). *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Krukowski, J. i Warchałowski, K. (2000). *Polskie Prawo Wyznaniowe*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mezglewski, A., Misztal, H. i Stanisław, P. (2008). *Prawo wyznaniowe*. War-

szawa: Wydawnictwo C. H. BECK.

Misztal, H. (red.) (2000). *Prawo wyznaniowe*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.

Pokruszyński, W. (2012). *Bezpieczeństwo teoria i praktyka (Podręcznik akademicki)*. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.

Słownik języka polskiego (1978). M. Szymczak (red.): tom I. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Słownik języka polskiego (1979)., M. Szymczak (red.): tom II. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Słownik języka polskiego (1981). M. Szymczak (red.): tom III. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Sitek, B. (2012) Bezpieczeństwo prawne a wertykalna wielowarstwowość systemów prawnych. *Journal of Modern Science* 1/12/2012.

Winczorek, P. (2008). *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Warszawa: Wydawnictwo LIBER.

USTAWODAWSTWO

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks

postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 1998, nr 117, poz. 757.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dn. 17 maja 1989 roku, Dz. U. 1989 nr 29 poz. 155, tekst jednolity Dz. U. 2005 nr 231 poz. 1965.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań 2002.